

พัฒนาการของคัมภีร์ธรรมและรูปแบบการเทศน์ในล้านนา

Development of Dhamma Scriptures and Sermon Forms in Lanna

พัลลภ หารุกัจจา, ธวัชชัย ไชยวุฒิ

Panlob Harukhamja, Tawatchai Chaiwoot

วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Lamphun Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author Email: panlob.har@mcu.ac.th

Received: 2025-05-12 Revised: 2025-06-26 Accepted: 2025-06-29

บทคัดย่อ

การพัฒนาคัมภีร์ธรรมและรูปแบบการเทศน์ในล้านนาเป็นกระบวนการที่สะท้อนถึงความเชื่อมโยงระหว่างศาสนาพุทธและวัฒนธรรมท้องถิ่นในภาคเหนือของไทย ตั้งแต่การบันทึกคัมภีร์ในรูปแบบลายมือบนแผ่นไม้และผ้าใบในช่วงแรก การแปลคัมภีร์พระไตรปิฎกจากภาษาบาลีเป็นภาษาล้านนาเพื่อให้เข้าถึงได้ง่ายขึ้น จนถึงการใช้ศิลปะและภาพวาดในการอธิบายคำสอนให้กับผู้ศึกษาทั้งในและนอกวัด นอกจากนี้ยังมีการพัฒนารูปแบบการเทศน์ที่สอดคล้องกับความเข้าใจของคนในท้องถิ่น โดยการใช้ภาษาล้านนาและสำนวนที่เรียบง่าย การเทศน์ในลักษณะนี้จึงไม่เพียงแต่ช่วยให้การศึกษาคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ แต่ยังส่งเสริมการถ่ายทอดวัฒนธรรมและค่านิยมทางศาสนาไปสู่ชุมชนในภาคเหนือ

คำสำคัญ: พัฒนาการ, คัมภีร์ธรรม, การเทศน์, ล้านนา

Abstract

The development of sacred scriptures and preaching styles in the Lanna region reflects the connection between Buddhism and the local culture in Northern Thailand. Initially, scriptures were recorded in handwritten form on palm leaves and cloth, followed by translations of the Tripitaka from Pali to Lanna language to make the teachings more accessible. The use of art and illustrations

in scriptures helped to explain the teachings to both monks and laypeople. Furthermore, the development of preaching styles in Lanna tailored to the local community involved using the Lanna language and simple expressions. This approach not only made the teachings of Buddhism more effective but also contributed to the transmission of cultural values and religious beliefs within the northern communities.

Keyword: Development, Dhamma Scriptures , Sermon Forms, Lanna

บทนำ

อาณาจักรล้านนาเป็นรัฐโบราณที่ก่อตั้งโดยพญามังรายในปี พ.ศ. 1839 โดยมีเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของการปกครอง การศาสนา และวัฒนธรรม เป็นดินแดนที่เจริญรุ่งเรืองทั้งด้านศิลปกรรม วรรณกรรม และพระพุทธศาสนา องค์ความรู้เหล่านี้ได้หล่อหลอมกลายเป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรมในภาคเหนือของประเทศไทย (ศานติ ภัคตีคำ, 2556 : 38) สิ่งสำคัญที่ทำให้พระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านนาเจริญรุ่งเรืองและมั่นคง ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 8 ในปีพุทธศักราช 2020 ณ วัดมหาโพธาราม (วัดเจ็ดยอด) โดยมีพระธัมมทินมหาเถระเป็นประธานฝ่ายสงฆ์ และพระเจ้าสิริธรรมจักรวรรดิดิลกราชาธิราช (พระเจ้าติโลกราช) ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ฝ่ายบ้านเมือง การสังคายนาครั้งนี้ใช้เวลาประมาณ 1 ปี จึงแล้วเสร็จ และได้มีการจารึกพระไตรปิฎกแจกจ่ายไปยังวัดต่าง ๆ ทว่าอาณาจักรล้านนา เพื่อส่งเสริมการศึกษาพระธรรมวินัยของพระสงฆ์ ส่งผลให้พระสงฆ์และคฤหัสถ์ที่สนใจสามารถศึกษาค้นคว้าและถ่ายทอดพระธรรมคำสอนต่อไปในรูปแบบของวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งวรรณกรรมเหล่านี้มีคุณค่าอย่างยิ่งทั้งในด้านศาสนา ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม (พระมหาวัฒน์ วุฒนสุธี, 2545 : 25)

วรรณกรรมพระพุทธศาสนาในล้านนาไม่เพียงแต่สะท้อนความรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ยังแสดงถึงสภาพสังคมในแต่ละยุคสมัย เนื้อหาส่วนใหญ่เน้นการอบรมคุณธรรมและเขียนขึ้นด้วยภาษาบาลีและอักษรธรรมล้านนา โดยเฉพาะวรรณกรรมเกี่ยวกับอานิสงส์และคัมภีร์เทศนาในเทศกาลต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนความเชื่อและคติพื้นบ้านที่กลายเป็นรากฐานของวรรณกรรมทางศาสนาในล้านนา (พระบุญชุม วชิโร, 2562 : 2) สิ่งเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมวัฒนธรรม จารีตประเพณี และวิถีชีวิตของชาวล้านนา ตลอดจนสร้างองค์ความรู้ที่ผสานแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเข้ากับความเชื่อท้องถิ่น ก่อเกิดเป็นแนวทางปฏิบัติที่

มีอิทธิพลต่อค่านิยมและกฎเกณฑ์ทางสังคม สะท้อนถึงโลกทัศน์และระบบความเชื่อของผู้คนในภูมิภาคนี้ (พระบุญชุม วชิโร, 2562 : 2) คัมภีร์ธรรมในล้านนา ส่วนมากบันทึกลงบนใบลาน โดยใช้เหล็กแหลมจารอักษรธรรมล้านนา เมื่อจารเสร็จแล้วจะร้อยด้วยเชือกเป็นผูก อาจมีความหนาหรือบางตามจำนวนเรื่อง และเมื่อจบเรื่องจะรวมเป็นมัดเดียว ใช้ไม้ประกบหัวท้ายและห่อด้วยผ้าอย่างเรียบร้อย คัมภีร์เหล่านี้ไม่เพียงแต่เป็นแหล่งความรู้ทางธรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นสมบัติล้ำค่าทางวัฒนธรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชาวล้านนาอย่างชัดเจน (พระบุญชุม วชิโร, 2562 : 5)

การศึกษาพัฒนาการของคัมภีร์ธรรมล้านนาจึงมีความสำคัญยิ่ง เพราะสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการถ่ายทอดความรู้ ความเชื่อ และการสืบสานพระพุทธศาสนาในรูปแบบที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ซึ่งยังคงปรากฏและมีอิทธิพลมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ คัมภีร์ธรรมยังเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้ชุมชนรักษาและถ่ายทอดคุณค่าทางศีลธรรมและวัฒนธรรมเฉพาะถิ่น ให้คงอยู่ในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว (พระบุญชุม วชิโร, 2562 : 6)

ความหมายคัมภีร์ธรรมในล้านนา

คัมภีร์ มาจากคำภาษาบาลีและสันสกฤตว่า “คัมภีร์” (อ่านว่า คัม-พี-ระ) หมายถึง ลึก ลึกซึ้ง หยั่งไม่ถึง หรือยากที่จะเข้าใจ ในภาษาไทย “คัมภีร์” มีหลายความหมาย หนึ่งในนั้นหมายถึงหนังสือสำคัญทางศาสนาที่รวบรวมคำสอนของพระพุทธเจ้า หรือความคิดความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาไว้ เนื้อหามักลึกซึ้งและเข้าใจยาก เช่น พระไตรปิฎกซึ่งถือเป็นคัมภีร์สำคัญที่สุดของพระพุทธศาสนา รวมถึงคัมภีร์ชินมทานิทานซึ่งบันทึกประวัติของพระโคตมพุทธเจ้าไว้

ส่วนราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายคำว่า “คัมภีร์” ว่าเป็น “หนังสือตำราที่สำคัญทางศาสนาหรือโหราศาสตร์ เป็นต้น” สำหรับคำว่า ธรรม หรือ ธรรมะ หมายถึง คุณความดี คำสั่งสอนในศาสนา หลักปฏิบัติ หรือความจริง เช่น การฟังธรรม การปฏิบัติธรรม รวมถึงความยุติธรรมและกฎเกณฑ์

ในบริบทของล้านนา “คัมภีร์ธรรม” หมายถึง คัมภีร์ที่เขียนเป็นภาษาบาลีแทรกในเนื้อเรื่องบางส่วน มักโยงกับพุทธประวัติหรือเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า และนิยมใช้นามภาษาบาลีเรียกบุคคลหรือสถานที่ในล้านนา รวมถึงการเล่าเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ต่าง ๆ (พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอูน), 2548 : 116)

อักษรธรรมล้านนาหรือตัวเมือง (คำเมือง : ສຸວະລິຍ໌ວຽຸ ວຽ ວູ່ເຊີນ) อักษรธัมม์ล้านนา ฤๅ ตัวเมือง; ไทลื้อ : ᨧᩢ᩠ᨦ, ธรรม, “คัมภีร์”) หรือ อักษรยวน ภาษาไทยกลางในอดีตเรียกว่า ไทยเฉียง ลาวเฉียงตามชื่อมณฑลลาวเฉียง เป็นอักษรที่ใช้ในสามภาษา ได้แก่ ภาษาไทยถิ่นเหนือ, ภาษาไทลื้อและภาษาเขิน นอกเหนือจากนี้ อักษรล้านนายังใช้กับลาวธรรม

(หรือลาวเก่า) และภาษาถิ่นอื่นในคัมภีร์ไบลาณพุทธและสมุทบันทิก อักษรนี้ยังเรียก อักษรธรรม หรืออักษรยวน

ประวัติและพัฒนาการคัมภีร์ธรรมในล้านนา

คัมภีร์ไบลาณเป็นหนังสือโบราณประเภทหนึ่ง ซึ่งจารอักษรลงบนใบของต้นลาน เนื่องด้วยไบลาณมีคุณสมบัติที่สามารถใช้จารหนังสือได้อย่างรวดเร็ว ทั้งมีน้ำหนักเบา และบาง สามารถนำติดตัวเคลื่อนที่ได้สะดวก ทนทาน มีอายุยาวนานมากกว่า 100 ปี (ก่องแก้ว วีระประจักษ์, 2530 : 33) โดยก่อนที่ไบลาณจะถูกเลือกให้เป็นวัสดุในการบันทึกนั้น พบการบันทึกในวัสดุอื่น ๆ มาก่อน เช่น ดินเหนียวในวัฒนธรรมบาบิโลน เปลือกไม้ต่าง ๆ ในวัฒนธรรมอินเดีย ซึ่งส่วนมากเป็นเปลือกโกชะ ยังไม่ใช้น้ำหมึก เป็นต้น (ฉลาด บุญลอย, 2506 : 32) วัฒนธรรมการใช้ไบลาณในประเทศไทยสันนิษฐานว่าน่าจะเข้ามาพร้อมกับพุทธศาสนาลังกา อาจเป็นระยะเวลาตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมา (สมภพ มีสบาย และคณะ, 2552 : 22-23) ทั้งนี้ คัมภีร์ไบลาณที่เก่าที่สุดในล้านนา เท่าที่สำรวจพบในปัจจุบัน มีอายุ 546 ปี อยู่ที่วัดไหล่หิน จังหวัดลำปาง จารด้วยอักษรธรรมล้านนา เมื่อ พ.ศ. 2014 สมัยพระเจ้าติโลกราช เรื่องตีสนิปาต

ประวัติความเป็นมาของตัวเมือง

อักษรล้านนาเริ่มใช้ในช่วงสมัยอาณาจักรล้านนา ประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 - 19 โดยมีลักษณะคล้ายกับอักษรขอมซึ่งมีการจารึกบนวัสดุต่าง ๆ เช่น แผ่นทองเหลือง, ไบลาณ, และหิน อักษรล้านนาใช้เพื่อจารึกคำสอนทางศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา ภาษาล้านนาเป็นภาษาถิ่นที่ใช้กันในภาคเหนือของประเทศไทย มีเอกลักษณ์ทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน เรียก “ตัวเมือง” ใช้แพร่หลายในอดีต ทั้งเป็นภาษาราชการ และใช้จารลงบนคัมภีร์ ใช้ในการจดบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ทั้งตำรายา เวทย์มนต์คาถา เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ภาษาล้านนา หรือ ตัวเมือง จึงเป็นภาษาที่ชาวล้านนาใช้สื่อสาร ใช้เขียนหนังสือทางราชการ คัมภีร์ทางพุทธศาสนา พัฒนาขึ้นในล้านนา มีต้นกำเนิดมาจากอักษรมอญ ตามความเห็นของ ยอร์ช เซเดส์ แต่อักษรมอญไม่มีรูปและเสียงวรรณยุกต์ ดังนั้น เมื่อชาวล้านนานำมาใช้ จึงไม่มีรูปวรรณยุกต์ตามภาษา มอญ ทั้งที่ในการออกเสียงของชาวล้านนามีเสียงวรรณยุกต์กำกับ ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ 21 มีการปรับปรุงให้มีรูปวรรณยุกต์ตามการออกเสียง แต่ก็ไม่ได้เคร่งครัดกับการใช้รูปวรรณยุกต์มากนัก (ยอร์ช เซเดส์, 2503 : 65)

ลักษณะคัมภีร์ไบลาณ

คัมภีร์ไบลาณ เป็นเอกสารบันทึกเหตุการณ์และเรื่องราวต่าง ๆ ทั้งคติโลกและคติธรรม เช่น เรื่องราวและหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ ไทโรศาสตร์ วรรณกรรม พงศาวดาร กฎหมายโบราณ ตำรายา เวทย์มนต์คาถา เป็นต้น ซึ่งมี 2 ลักษณะ คือ

คัมภีร์ใบลานแผ่นยาว เรียกว่า หนังสือผูก และคัมภีร์ใบลานแผ่นสั้น เรียกว่า หนังสือก้อม (สมัยวรรณอุตร, 2547)

1) ต้นลาน

คัมภีร์ใบลานผลิตจากใบของต้นลาน ซึ่งเป็นพืชตระกูลปาล์ม มีลักษณะเป็นไม้ต้นเดี่ยว ใบขนาดใหญ่คล้ายฝ่ามือ มีทั้งดอกเพศผู้และเพศเมียบนต้นเดียวกัน เมื่อกอดอกเพียงครั้งเดียวแล้วจะตาย (วิชาญ เอียดทอง, 2556 : 34-35) พรรณไม้สกุลลานพบทั่วโลกราว 6 ชนิด แต่ในประเทศไทยมีเพียง 3 ชนิดหลัก (Hodel & Vatcharakorn, 1998 : 45)

(1) ลานบ้าน หรือ ลานวัด (*Corypha umbraeulifua* L.) นิยมปลูกตามวัดวาอาราม เป็นพันธุ์ที่นำมาทำใบลานสำหรับจารคัมภีร์ มีชื่อสามัญว่า talipot palm ซึ่งมาจากคำสันสกฤต talapattra หมายถึง “ตาลปัตร” หรือ “พัด” (เต็ม สมิตินันท์, 2544 : 102)

(2) ลานป่า หรือ ลานทุ่ง (*Corypha lecomtei* Beec.) พบในพื้นที่ป่าโปร่งภูมิภาคอินโดจีน เช่น จีนตอนใต้ ลาว กัมพูชา และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย (Quattrocchi, 2000 : 633)

(3) ลานพรุ (*Corypha utan* Lam.) พบในพื้นที่น้ำท่วมขังถึงดอนสูง 300 เมตร มีถิ่นกระจายพันธุ์ตั้งแต่อินเดีย เอเชียอาคเนย์ จนถึงตอนเหนือของออสเตรเลีย เชื่อว่าลานชนิดนี้ที่พบในภาคใต้ของไทยมีต้นกำเนิดจากอินเดียและพม่า (Tips, 2001 : 158)

มีการแบ่งลานตามแหล่งกำเนิด เช่น ลานจากศรีลังกาซึ่งนิยมปลูกในวัด ลานพรุจากอินเดีย-พม่าที่พบทางใต้ของไทย และลานไทยแท้ที่ขึ้นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น บริเวณทับลาน อำเภอนาคี จังหวัดปราจีนบุรี (สมชาย ลำดวน, 2545 : 130)

นอกจากใช้ใบลานจารคัมภีร์แล้ว คนล้านนาในอดีตยังนำใบลานมาทำเครื่องใช้ เช่น งอบ กระเป๋า หรือใช้ก้านใบลานแทนเชือกและไม่กล้าดในชีวิตประจำวัน (วิชาญ เอียดทอง, 2556 : 36)

การผลิตคัมภีร์ใบลานเริ่มจากการตีเส้นบรรทัดบนใบลาน เพื่อเป็นแนวในการจารอักษร โดยใช้กรอบไม้ซึ่งเส้นด้ายเหนียวให้ตึง แล้วใช้ลูกประคำชุบเขม่าไฟผสมน้ำลูบเส้นด้าย เมื่อตีดลงบนใบลานจะเกิดเส้นดำตามแนวที่ต้องการ โดยทั่วไปนิยมตีเส้นหน้าลานละ 5 บรรทัด (ก่องแก้ว วีระประจักษ์, 2530 : 24) เมื่อได้ใบลานที่ตีเส้นเรียบร้อยแล้ว จะนำมาวางบนหมอนรองจาร ซึ่งทำจากใบลานซ้อนกัน 6-7 ใบ หุ้มด้วยผ้าเย็บริม มีไม้ไผ่เหลาแหลมเสียบข้างละ 2 อัน เพื่อช่วยยึดใบลานต้นฉบับให้มั่นคง จากนั้นจึงใช้เหล็กจารเขียนอักษรลงใต้เส้นบรรทัดตามแนวอักษรธรรมล้านนา การจารทำได้ทั้งสองด้านของใบลาน ซึ่งจะเป็นร่องลึกที่ยังมองเห็นอักษรไม่ชัดเจน ภายหลังการจารจะต้องลงสีเพื่อให้อักษรปรากฏชัด โดยใช้เขม่าไฟผสมน้ำมัน

ย่างทำให้จมลงในร่องजार แล้วโรยทรายร้อนละเอียดเพื่ออุดความชื้น จากนั้นใช้ลูกประคบ สะอาดถูเช็ดซ้ำหลายครั้ง จนเขม่าส่วนเกินหลุดออก เหลือเพียงสีด้าที่ฝังแน่นอยู่ในร่องजार ทำให้อักขระเด่นชัด ทนทานต่อการลบเลือน (หอสมุดแห่งชาติ, 2548 : 31)

พัฒนาการคัมภีร์ธรรมล้านนา

พัฒนาการคัมภีร์ธรรมล้านนามีหลายช่วงเวลาที่สำคัญซึ่งเกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดและพัฒนาทางการศึกษาพระพุทธศาสนาในล้านนา โดยเฉพาะในช่วงที่อาณาจักรล้านนาเจริญรุ่งเรืองในศตวรรษที่ 13 ถึง 18 คัมภีร์ธรรมล้านนาได้มีการพัฒนาและปรับปรุงในหลาย ๆ ด้าน เช่น

1. การบันทึกและการคัดลอกคัมภีร์ ช่วงแรก ๆ ของการพัฒนาการคัมภีร์ธรรมล้านนา คัมภีร์พระไตรปิฎกได้ถูกบันทึกในรูปแบบลายมือบนแผ่นไม้และผ้าใบ โดยใช้ภาษาบาลีและภาษาล้านนา เพื่อให้สอดคล้องกับการศึกษาของพระสงฆ์ในท้องถิ่น โดยมีการคัดลอกและถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น

2. การแปลและการประยุกต์ใช้ในท้องถิ่น ในช่วงที่อาณาจักรล้านนาเจริญรุ่งเรือง มีการแปลคัมภีร์ต่าง ๆ จากภาษาบาลีเป็นภาษาล้านนา ซึ่งทำให้สามารถเข้าถึงพระธรรมคำสอนได้มากขึ้น

3. การใช้ภาพและศิลปะในการสื่อสาร การพัฒนาการคัมภีร์ธรรมล้านนามีการใช้ศิลปะในการสื่อสาร เช่น ภาพวาดและลวดลายที่มีความละเอียดและสวยงาม การใช้ภาพปะติดปะต่อที่พบในคัมภีร์ช่วยให้ผู้คนสามารถเข้าใจเนื้อหาของคัมภีร์ได้ดีขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นวิธีการส่งเสริมการศึกษาผ่านศิลปะในทางธรรม

4. การเผยแพร่และการศึกษาผ่านวัดและสถาบันการศึกษา การคัดลอกและการศึกษาคัมภีร์ธรรมล้านนาไม่ได้จำกัดแคในสำนักสงฆ์หรือวัดเดียวเท่านั้น แต่ยังมีมีการเผยแพร่ไปในหลายพื้นที่ ซึ่งสถาบันการศึกษาทางศาสนาในล้านนาได้สร้างแหล่งเรียนรู้เพื่อฝึกฝนและศึกษาคัมภีร์อย่างจริงจัง

พัฒนาการคัมภีร์ธรรมล้านนาในปัจจุบันได้ผสมผสานองค์ความรู้ในทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อในท้องถิ่นเข้าด้วยกัน โดยมีการอ้างอิงถึงความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อในท้องถิ่นว่า เป็นของโบราณจารย์ องค์ความรู้เหล่านี้ จึงปรากฏในลักษณะของความรู้ในด้านต่าง ๆ เช่น กฎหมาย ประเพณี พิธีกรรม โหราศาสตร์ ซึ่งให้ความสำคัญกับการประยุกต์ใช้ในสังคม บางเรื่องอาจมิได้เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยตรง แต่มีการประพันธ์ขึ้นเพื่อรองรับกิจกรรม ประเพณีของท้องถิ่น เช่น คัมภีร์ธรรมอานิสงส์ปีใหม่ อานิสงส์ข้าวหลาม ข้าวจี อานิสงส์ตานกองหลัว มูลนิพพาน ชัยสังคหะ กรรมวาจา เป็นต้น

คัมภีร์ธรรมแบบล้านนา

(1) ธรรมมหาวิบาก

มหาวิบาก เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นทางพระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นจากภูมิปัญญาของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา มีการแต่งวรรณกรรมที่มุ่งเน้นด้านหลักธรรม ความเชื่อ และความศรัทธาในพระพุทธศาสนา โดยผสมผสานกับการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่นล้านนาที่มีความเกรงกลัวต่อบาปอกุศลต่าง ๆ เพราะพระพุทธศาสนาได้ซึมซับอยู่ในวิถีชีวิตของสังคมล้านนามาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน และพระพุทธศาสนายังเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ที่พึ่งทางใจ พระพุทธศาสนาจึงก่อกำเนิดความศรัทธา จนสร้างแรงบันดาลใจนำไปสู่การสร้างสรรคผลงานทางด้านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา อาจกล่าวได้ว่าวรรณกรรมเรื่องมหาวิบากนี้ ได้มีส่วนสำคัญในการถ่ายทอดหลักคำสอนและแนวทางประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา มีพระสงฆ์เป็นผู้ถ่ายทอดผ่านทางวรรณกรรม นำไปสู่ความเชื่อที่สร้างสรรค์สังคมให้เรียนรู้เรื่องกรรม ผลของกรรมหรือวิบาก การประพฤติปฏิบัติตนตามกรอบของศีลธรรม การแสดงออกถึงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ โดยผ่านทำนองการเทศน์ในรูปแบบธรรมวัตร

(2) ธรรมมาลัยโผด

ธรรมหรือคัมภีร์ที่เรียกชื่อว่า “มาลัยโผด” ความหมายของ มาลัยโผด คือ พระธรรมหรือคัมภีร์โปรดสัตว์นรกเป็นคัมภีร์โอบอุ้มที่มีเนื้อหาจบในผูกเดียว กำเนิดและวิวัฒนาการ คัมภีร์พระมาลัยในพระพุทธศาสนา มีความเป็นมา คือ พระมาลัยซึ่งเป็นพระอรหันตสาวกองค์หนึ่งในพระพุทธศาสนา มีความเรื่องราวปรากฏอยู่ในคัมภีร์ “พระมาลัยสูตร” ซึ่งเป็นพระสูตรนอกพระไตรปิฎก (ธนิต อยู่โพธิ์, 2534 : 12) เล่าเรื่อง ซึ่งมีอิทธิพลของการแต่งคัมภีร์ของลังกาที่น่าติดตาม โดยกล่าวถึงพระเถระองค์หนึ่ง มีนามว่า “พระมาลัยเทวเถระ” อาศัยอยู่ที่บ้านกัมโพช ในโรหชนบท ลังกาทวีป เป็นผู้มั่งคั่งและญาณอันสูงสุด สามารถเดินทางไปเทวโลกหรือที่ชาวบ้านทั่วไปเรียกว่า ”สวรรค์” รวมทั้งไปยัง “ยมโลก” ได้ด้วยกำลังแห่งฤทธิ์ แล้วนำเรื่องราวความสุขในเทวโลกและความทุกข์ของสัตว์ในนรกมาแจ้งแก่มนุษย์

(3) ธรรมอนิสงส์ ธรรมพุทธานิเชก

ธรรมอนิสงส์ หมายถึง ผลดีหรือผลบุญที่เกิดจากการปฏิบัติธรรมและการทำความดีตามคำสอนของพระพุทธเจ้า เช่น การทำบุญ การฟังธรรม การเจริญภาวนา การรักษาศีล การให้ทาน ฯลฯ การทำสิ่งเหล่านี้จะส่งผลดีต่อผู้ปฏิบัติ เช่น การสร้างสมาธิ ความสุขในชีวิต และผลบุญที่ช่วยให้เกิดความสุขในภพหน้าหรือการบรรลุธรรมในที่สุด ธรรมพุทธานิเชกเป็นการกล่าวถึงพิธีที่เกี่ยวข้องกับการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการประกอบพิธีบูชาพระพุทธเจ้า เพื่อให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง และเพื่อให้ผู้

เข้าร่วมพิธีได้รับอานิสงส์จากการบูชาพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริง ในบางครั้ง การประกอบพิธีธรรมพุทธาภิเษกอาจเกี่ยวข้องกับการตั้งพระประธานหรือการเปิดพระวิหารใหม่ โดยมุ่งหวังที่จะเสริมสร้างศรัทธาและบำเพ็ญบุญให้มีแก่ผู้ที่มีส่วนร่วมในพิธี

(4) ธรรมคำสอนอัมมจักกัปปวัตตนสูตร

พระธรรมเทศนากัณฑ์นี้จะใช้ในการเทศน์งานฉลองสมโภช มักจะใช้เทศน์หลังจากที่เทศน์ธรรมปฐมสมโภชและธรรมพุทธาภิเษกเสร็จโดยในเนื้อความจะกล่าวถึงพระธรรมเทศนาที่โปรดปัจจุวัคคีย์ทั้ง 5 คือ โภกทัณฺเฑาะ วูปปะ ภัทฺธิยะ มหานามะ และอัสสชิ ที่ป่าอิสิปุตตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี เมื่อพระพุทธเจ้าเห็นว่าปัจจุวัคคีย์ทั้ง 5 มีความเชื่อและก้เลื่อมใส การเทศน์วันนั้นเป็นการเทศน์ อัมมจักกัปปวัตตนสูตร ใจความของอัมมจักกัปปวัตตนสูตรมีว่า จงละส่วนสุด 2 อย่าง คือ 1. อตฺตกิลมณฺเฑาะโยค เวลาที่จะปฏิบัติความดี จงละความเครียดทางร่างกาย อย่าทรมาน นี่หมายความว่า พวกพราหมณ์ชอบทรมานกาย ท่านก็บอกว่า การทรมานกายนี้เราทำมาแล้วยิ่งกว่าบุคคลใดทั้งหมด แต่ก็ไม่ปรากฏว่าได้บรรลุมรรคผล ขอท่านทุกคน เวลาจะปฏิบัติความดี จงเลิกทรมานกายเสีย 2. จงละ กามสุขัลลิกานุโยค คือว่า อตฺตกิลมณฺเฑาะโยค ขยันเกินไปขยันทรมานกาย กามสุขัลลิกานุโยค ขี้เกียจเกินไป คือ ไม่เอาไหนเลย ท่านบอกว่า ถ้าขณะใดจิตใจเร่าร้อนส่วนสุด 2 อย่างนี้ โอกาสที่จะได้ฉานโลกีย์ และมรรคผลย่อมไม่ปรากฏแล้วองค์สมเด็จพระพุทธเจ้าตรัสว่า จงปฏิบัติใน มัชฌิมาปฏิปทา คือ ทำแบบพอสบายอย่าขี้เกียจเกินไป แล้วก็อย่าขยันเกินไป ถ้าอาการเริ่มจะเครียดเมื่อไร ก็คลายอารมณ์เสีย หรือการเดินทางสายกลางนั่นเอง ปฏิปทาสายกลางนั้น ได้แก่อริยมรรค มีองค์ 8 เป็นต้น

(5) ปฐมสมโพธิ์ (พุทธานุพุทธประวัติ)

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เสด็จจุติในโลกเพื่อเป็นพระศาสดาสั่งสอนเวไนยสัตว์ ทรงแสดงธรรมและทรงบัญญัติพระวินัย เพื่อให้สี่ธรรมทั้ง 3 คือ ปรียติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ เป็นไปในโลกโดยชอบเกิดมีบริษัท 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ประกาศพระพุทธศาสนาแพร่หลายไปในโลกแล้วได้เสด็จดับขันธปรินิพพาน เปรียบเหมือนดวงประทีปที่สว่างเต็มที่แล้วมอดดับไป คงเหลือแต่พระธรรมวินัย คือ พระพุทธศาสนาไว้ในโลก แม้กาลเวลาที่พระองค์ทรงประสูติ ตรัสรู้ ประกาศพระพุทธศาสนา และเสด็จดับขันธปรินิพพานจะผ่านมานานแล้วก็ตาม แต่เมื่อพุทธมามกบริษัทผู้ศรัทธาเลื่อมใส ตั้งใจศึกษาพระประวัติของพระองค์ก็จะทำให้เกิดความรู้สึกรู้ว่า เวลานั้นไม่ได้ผ่านไปไกลเลย ยังเหมือนกับพระองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ ความเลื่อมใสที่มีคุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นอารมณ์เช่นนี้ย่อมเป็นไปเพื่ออภิวุฒิผลทางสุคติสวรรค์ และพระนิพพานอันเป็นวิบากสมบัติที่มนุษย์ทุกคนต่างปรารถนา ในพระธรรมเทศนากัณฑ์นี้ได้กล่าวถึงพุทธประวัติขององค์พระสัมมาสัมพุทธ

เจ้าว่าพระพุทธองค์ตั้งแต่ก่อนจะตรัสรู้ได้บำเพ็ญเพียรบารมีมาจนมาถึงในชาติที่พระองค์ได้เป็นพระยาเวสสันดรได้ในทานเป็นที่สุด เป็นต้น

(6) ธรรมเกี่ยวกับหลักกรรม

พระพุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องกับจิตใจของคนล้านนาไทยมาเป็นเวลาช้านาน ซึ่งเป็นแบบฉบับและเป็นหลักที่พึงของคนล้านนาไทย ทั้งเป็นประทีปให้ความสว่างในการดำเนินชีวิต (ทวีศักดิ์ ญาณประทีป, 2518 : 212-252) หลักพระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ตามที่พระพุทธองค์ตรัสสอนเรื่องกรรมหรือผลของการปฏิบัติหรือการกระทำของบุคคลทั้งด้านกุศลกรรม (กรรมดี) และ อุกุศลกรรม (กรรมชั่ว) คือ การให้ผลของกรรมชั่ว และมักตัดสรุปไว้ตอนท้ายว่า “คนทำกรรมชั่ว หลังจากที่ตายไป จะเข้าถึงอบายทุกคติ วินิบาต นรก” เป็นหลักฐานยืนยันได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงยอมรับนรกเช่นกัน อีกทฤษฎีหนึ่งที่จะชี้ให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงมีทรรศนะเช่นใดต่อนรก คือ ทฤษฎีว่าด้วยเรื่องโลกหน้า โลกหน้า คือ โลกที่มนุษย์จะต้องไปเกิดหลังจากตายลงในชาตินี้แน่นอน และพระพุทธองค์ทรงแนะนำให้บุคคลมีความเชื่อว่า โลกหน้ามีจริงถึงกับตรัสเตือนว่า “คนที่ไม่มีความเชื่อเรื่องโลกหน้า (ปรโลกศรัทธา) เป็นพวกมิจฉาทิฐิ” เป็นต้น

(7) สำนักนการเทศน์ธรรมล้านนา มีลักษณะเฉพาะโดดเด่น ดังนี้

(7.1) สำนักนภาษาถิ่น คือ ใช้ภาษาล้านนา เช่น ภาษาเมือง คำเมือง และคำเก่าในบริบทพุทธศาสนา ทำให้ผู้ฟังรู้สึกใกล้ชิดและเข้าใจได้ง่าย

(7.2) การใช้คำเปรียบเปรยและนิทาน คือ นิยมใช้เรื่องเล่า คติ นิทานพื้นบ้าน หรืออุปมาอุปไมยในการอธิบายหลักธรรม เพื่อให้เข้าถึงจิตใจของผู้ฟังทุกเพศทุกวัย

(7.3) โครงสร้างการเทศน์ คือ มักเริ่มด้วยการ “บูชาครู” ตามด้วย “เกริ่นเรื่อง” แล้วจึงเข้าสู่ “เนื้อหาธรรม” และจบด้วย “บทสรุปหรือแสดงอานิสงส์”

(7.4) จังหวะและทำนอง คือ มีลักษณะการสวดทำนองช้า-เร็วสลับกัน มีการหยุดเพื่อเน้นจุดสำคัญหรือปล่อยให้ผู้ฟังใคร่ครวญ เรียกว่า “เทศน์สะลือซอซิ่ง”

(7.5) ธรรมเทศนาหลายวัน คือนิยมแสดงธรรมติดต่อกันหลายวันในเทศกาลสำคัญ เช่น เข้าพรรษา ออกพรรษา ปีใหม่ หรืองานบุญท้องถิ่น

(7.6) เน้นธรรมเพื่อสั่งสอนจริยธรรม คือ มุ่งหวังการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของชาวบ้าน เช่น การเว้นอบายมุข การดูแลพ่อแม่ หรือการทำบุญรักษาศีล

ตารางที่ 1 ตารางเปรียบเทียบสำนวนการแสดงธรรมในล้านนาแต่ละพื้นที่

เชียงใหม่	ภาษาเมือง ล้านนา ชัดถ้อย ชัดคำ	มีจังหวะ เน้นหนักเบา ชัดเจน มีพลัง	กรรม-วิบาก, เวียนว่ายใน สังสารวัฏ, อานิสงส์ของบุญ	ใช้ภาษาที่เป็น ทางการ นิยม เทศน์มหาชาติ	ตำนานพื้นบ้าน เวียงกุมกาม, พระ นางจามเทวี
ลำพูน	ภาษาเมืองแบบ โบราณ มีคำ เก่าเฉพาะถิ่น	ท่วงทำนองซ้ำ สม่ำเสมอ สลับ การพูดปกติ	เทศน์คัมภีร์ไบ ลาน, ศีลธรรม, พุทธประวัติ	ใช้คำสำนวน โบราณ มี จังหวะคล้าย สวด	ความศรัทธาต่อ พระนางจามเทวี และวัดโบราณ
น่าน	ภาษาเมืองน่าน ผสมคำกลาง แปลศัพท์ควบคู่	ทำนองนุ่มลึก ละเมียดละไม ซ้ำซ้ำใจง่าย	บุญ-บาป, ความ กตัญญู, การ เคารพบิดา มารดา	มีบทเทศน์ โต้ตอบ (สอง พระ) นิยม เทศน์งานบุญ	ความผูกพันกับ ประเพณีบุญปี ใหม่เมือง, ปอย หลวง
เชียงราย	ภาษาชาวบ้าน ผสมเปรียบเทียบ เปรยคมคาย	เร็วกว่าเชียงใหม่ ฟังสนุก จังหวะ เร้าใจ	เตือนใจ, ความ ไม่เที่ยง, มรรค ผล	แทรกอารมณ์ ขันและสุภาพ ล้านนา	การใช้ธรรมะผสม คำเปรียบของ ชาวบ้าน
แม่ฮ่องสอน (ไทใหญ่)	ภาษาไทใหญ่ ผสมล้านนา ฟัง นุ่มลึก	ซ้ำลึก มีเสียงซ้ำ นำเทศน์ ใช้ เครื่องดนตรี	บุญคุณพ่อแม่, ชาติภพ, นิทาน ชาดก	ใช้เครื่อง ประกอบ เช่น ปानขอ, ทำนองขับร้อง	สะท้อนวิถีไทใหญ่ เช่น ปอยส่างล่อ

โดยเปรียบเทียบ 5 ด้านหลัก ได้แก่ ลักษณะภาษา, ท่วงทำนอง, เนื้อหาธรรม, ลักษณะเด่น และวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สะท้อนในธรรมเทศนา:

การเทศน์และการแสดงธรรมแบบล้านนา

ชาวล้านนานิยมฟังพระธรรมเทศนาในโอกาสต่าง ๆ เพื่อประดับสติปัญญา เสริมสร้างศรัทธาในพระรัตนตรัย และเชื่อในอานิสงส์การฟังธรรมเทศนาที่ถือว่าการสั่งสมบุญบารมีให้แก่ตน สามารถอุทิศบุญกุศลให้แก่บรรพชนที่ล่วงลับ ดังนั้น การเทศนาธรรมแบบจารีตจึงมีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังทัศนคติ ความเชื่อ โลกทัศน์ ค่านิยมต่อชาวล้านนา จนสามารถพัฒนาสร้างสรรค์ศิลปกรรม ประเพณีวัฒนธรรมให้เป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่น

1) ความหมายการเทศน์

พระธรรมกิตติวงศ์ กล่าวว่า “การเทศนาธรรม” หรือ “การเทศน์” หมายถึง การบอก

แสดง แจกแจง เปิดเผย ทำให้แจ่มแจ้งซึ่งธรรม มีชื่อเรียกเฉพาะอีกอย่างว่า “ธรรมเทศนา” แปลความหมายตรงตัวว่า การแสดงธรรม จัดเป็นภารกิจสำคัญและศักดิ์สิทธิ์สำหรับพุทธศาสนิกชน เพราะในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงประดิษฐานพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองตลอดพระชนม์ชีพด้วยการเทศนาสั่งสอนพระสัทธรรมที่ทรงตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง หลังจากนั้นพระอรหันตสาวก ซึ่งเป็นผู้ตรัสรู้ตามก็ยึดถือการเทศนาธรรมที่มีพระพุทธรองค์ทรงเป็นต้นแบบเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แก่ขยายตามดินแดนต่าง ๆ จนในปัจจุบัน พระสงฆ์แต่ละท้องถิ่นต่างได้ยึดถือการเทศนาธรรมนี้เป็นแบบอย่างในการดำรงรักษาพระพุทธศาสนา นับเป็นรูปแบบการเผยแผ่ธรรมะที่มีประสิทธิภาพและเก่าแก่ที่สุด กล่าวโดยสรุป (พระธรรมกิตติวงศ์, 2550 : 4)

มณี พยอมยงค์ แสดงทัศนะว่า พระธรรมเป็นส่วนหนึ่งของพระไตรปิฎกถือเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา มี 2 ระดับคือ ธรรมระดับสามัญและธรรมระดับสูง(ระดับปรัชญา) พระพุทธศาสนาในล้านนามีความเจริญรุ่งเรืองมาโดยลำดับเพราะอาศัยการเทศนาธรรมในการปลูกฝังทัศนคติ ความเชื่อ โลกทัศน์ เสริมสร้างเพิ่มพูนความศรัทธาในพระรัตนตรัยและให้แนวทางในการดำรงชีวิตตามหลักการทางพระพุทธศาสนาจนก่อให้เกิดรูปแบบการดำรงชีวิตของชาวล้านนาที่มีลักษณะผสมผสานระหว่างหลักการทางพระพุทธศาสนากับคติท้องถิ่น ดังจะเห็นได้จากศิลปวัฒนธรรมล้านนาแล้ว แต่มีวิถีชีวิตอยู่บนพื้นฐานของคติทางพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ ดังนั้นการเทศนาธรรมในวัฒนธรรมล้านนา นอกจากจะเป็นการเผยแผ่หลักการทางพระพุทธศาสนาแล้ว ยังถือเป็นการปลูกฝังอัตลักษณ์ล้านนาตามคตินิยมของท้องถิ่นที่อยู่กับคติทางพระพุทธศาสนาอีกด้วย (มณี พยอมยงค์ และศิริรัตน์ อาชนะ, 2538 : 58)

2) การแสดงธรรมแบบล้านนา

การเทศนาธรรมถือเป็นการนำพระพุทธพจน์มากล่าวแสดงให้เหล่าพุทธบริษัทได้รับรู้เข้าใจ และนำไปปฏิบัติให้ถูกต้องจนเกิดมรรคผลตามสมควรแก่การปฏิบัติ ถือเป็นหน้าที่และภารกิจอันสำคัญยิ่งของบรรดาพระสงฆ์ในการเผยแผ่และจรจรโลงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาด้วยการแสดงธรรมโปรดสัตว์โลกตามรอยพระพุทธปฏิบัติ

การเทศนาธรรมของพระสงฆ์ล้านนายึดถือแนวทางปฏิบัติที่สืบมาแต่โบราณกาล กล่าวคือ การเทศนาธรรมแบบอ่านตามคัมภีร์ใบลานที่นักปราชญ์ทางพุทธศาสนาได้รจนาด้วยอักษรล้านนาไว้โดยอ่านด้วยทำนองขับขานตามความนิยมของท้องถิ่น พระสงฆ์ผู้เทศนาธรรมย่อมผ่านกระบวนการฝึกฝนการเทศนาธรรมอย่างคล่องชำนาญ ชัดถ้อยชัดคำ ตลอดถึงการยึดถือข้อวัตรปฏิบัติในระหว่างการเทศนาธรรมอย่างเคร่งครัด เนื่องจากถือคติว่า พระสงฆ์ผู้เทศนาธรรมถือเป็นตัวแทนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในการแสดงพระธรรมเทศนาโปรดสัตว์โลก ดังสำนวนคำกล่าวอาราธนาธรรมแบบล้านนาที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลานของวัดท่าหมื่น (พระไชยวิทย์ ธรรมโรโต, 2551) ตำบลสันพระเนตร อำเภอ

สันทราย จังหวัดเชียงใหม่ว่า

สหมปติ มหาพรหมตบองอาจ

มือชำนาญขอยอัญชูลี

ขอลูกสิขพระโคตมตบจนจบแจจเจตน์

ค้อยแกไขยงรัสสธรรมอันล้ำเลิศ

หากเทศนามา ธมม อนุกรมปิ มั

หน้าเจียรจากฟ้าพิมาน

พะหนมน้อมไหว้กราบบังคม

อันเขียนขีดไว้ใส่ลานคำ

ชี้โลกาตามตั้งพระพุทเจ้า

ปช อารธาณ กโรม ฯ

คำอารธาณธรรมแบบล้านนาบทนี้มีความหมายว่า ท้าวสหมปติพรหมผู้องอาจเคยเสด็จลงมาจากวิมานแล้วทูลอารธาณาพระพุทเจ้าให้ทรงแสดงพระสัทธรรมโปรดสัตว์โลกข้าพเจ้าก็ขอยกมือขึ้นอัญชูลีแล้วขออารธาณาพระสงฆ์ผู้เป็นสาวกของพระพุทเจ้าโคตม ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจในพระสัทธรรมที่นักปราชญ์ได้รจนาเอาไว้ในคัมภีร์ใบลานทอง อันทรงคุณค่าและมีความประเสริฐสุด ขอพระคุณเจ้าจงแสดงรสแห่งพระสัทธรรมอันล้ำเลิศนั้น เพื่อชี้ทางอันสว่างไสวให้แก่สัตว์โลก เหมือนดังพระพุทปฏิบัติที่เคยแสดงพระธรรมเทศนาโปรดสัตว์โลกมาแต่กาลก่อนด้วยเถิด

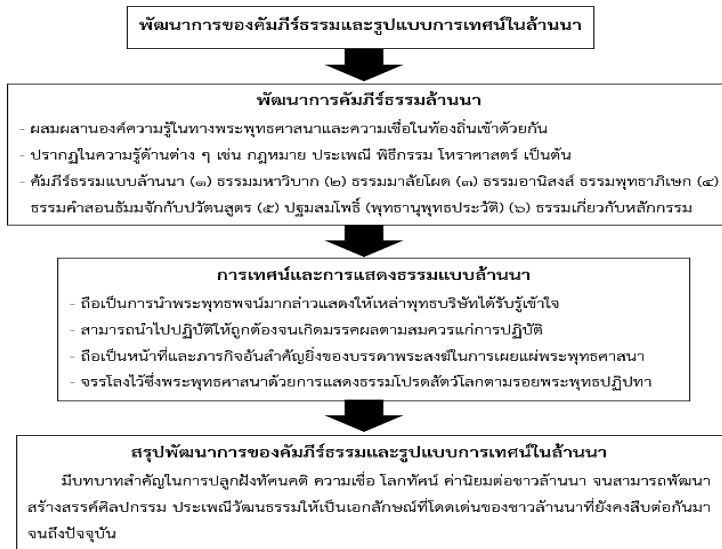
ภาพที่ 1 ภาพการแสดงธรรมมหาชาติเวสันดรชาดก กัณฑ์ที่ 9 มัทธิ

โดย พระเดชพระคุณพระเทพรัตนนายก เจ้าคณะจังหวัดลำพูน

แหล่งที่มา : ส.กิตติเมธี วัดสะป่งน้อย อ. ป่าซาง จ. ลำพูน

องค์ความรู้ที่ได้จากการเขียนบทความ

พัฒนาการคัมภีร์ธรรมล้านนาในปัจจุบันได้ผสมผสานองค์ความรู้ในทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อในท้องถิ่นเข้าด้วยกัน โดยมีการอ้างอิงถึงความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อในท้องถิ่น ซึ่งให้ความสำคัญกับการประยุกต์ใช้ในสังคม

ภาพที่ 2 แสดงแผนผังแสดงองค์ความรู้ที่ได้จากการเขียนบทความ

สรุป

พัฒนาการของคัมภีร์ธรรมและรูปแบบการเทศน์ในล้านนาในปัจจุบันเป็นการผสมผสานองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อท้องถิ่นเข้าด้วยกันอย่างกลมกลืน โดยมีการอ้างอิงทั้งความเชื่อทางศาสนาและประเพณีพื้นถิ่น สะท้อนออกมาในรูปแบบความรู้หลากหลายด้าน เช่น กฎหมาย ประเพณี พิธีกรรม และโหราศาสตร์ ซึ่งเน้นการประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับสังคมยุคใหม่ คัมภีร์ธรรมล้านนาได้รับการพัฒนาในด้านการบันทึกและคัดลอก การแปลและประยุกต์ใช้ในท้องถิ่น การนำศิลปะและภาพประกอบมาช่วยสื่อสารเนื้อหา รวมถึงการเผยแพร่ผ่านวัดและสถาบันการศึกษา โดยเนื้อหาสำคัญของคัมภีร์ธรรมล้านนาประกอบด้วย ธรรมมหาวิบาก ธรรมมาลัยโผด ธรรมอานิสงส์ ธรรมพุทธานิเชก ธรรมคำสอนอัมมจักกัปปวัตตนสูตร ปฐมสมโพธิ และธรรมเกี่ยวกับหลักกรรม

ชาวล้านนาให้ความสำคัญกับการฟังพระธรรมเทศนาในโอกาสต่าง ๆ เพื่อเพิ่มพูน

สติปัญญา เสริมสร้างความศรัทธาต่อพระรัตนตรัย และเชื่อในอนิสงส์ของการฟังธรรม การเทศนาธรรมของพระสงฆ์ล้านนายึดถือแนวทางปฏิบัติที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ มีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังทัศนคติ ความเชื่อ โลกทัศน์ และค่านิยมของชาวล้านนา จนก่อให้เกิดศิลปกรรม และประเพณีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่น ซึ่งยังคงได้รับการอนุรักษ์และสืบสานต่อเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

บรรณานุกรม

- กองแก้ว วีระประจักษ์. (2530). **การทำสมุดไทยและการเตรียมใบลาน**. กรุงเทพมหานคร: หอสมุดแห่งชาติ.
- กองแก้ว วีระประจักษ์. (2530). **ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมล้านนา**. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ฉลาด บุญลอย. (2506). **ประวัติวรรณคดีบาลีตอน 2**. พระนคร: เลียงเชียงใหม่เจริญ.
- ฉลาด บุญลอย. (2506). **คัมภีร์ใบลานและวรรณกรรมล้านนา**. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เต็ม สมิตินันท์. (2544). **พรรณไม้แห่งประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: กรมป่าไม้.
- ทวีศักดิ์ ญาณประทีป. (2518). **วรรณกรรมศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ทวีศักดิ์ ญาณประทีป. (2518). **ประวัติและวัฒนธรรมล้านนา**. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ธนิต อยู่โพธิ์. (2534). **ตำนานเทศน์มหาชาติ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี.
- ธนิต อยู่โพธิ์. (2534). **วรรณคดีล้านนา: แนวทางศึกษา**. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พระธรรมกิตติวงศ์. (2550). **เทศน์ : การเผยแผ่ที่สำคัญศักดิ์สิทธิ์**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เลียงเชียง.
- พระมหาสุทนต์ อากาศโร (อบอู่). (2548). **การศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาเรื่องอนิสงส์และคัมภีร์เทศน์ในเทศกาลต่าง ๆ ของล้านนา**. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาวัฒน์ วทมนสุธี. (2545). **คำสอนเรื่องคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาในหนังสือสุภาษิตล้านนา**. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระบุญชุม วชิโร. (2562). **ศึกษาวิเคราะห์บุพเพตพลี: ตามประเพณีตานก๋วยสลาก.** (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระบุญชุม วชิโร. (2562). **วรรณกรรมพุทธศาสนาในล้านนา.** เชียงใหม่: สำนักพิมพ์คณะมนุษยศาสตร์.
- พระไชยวิทย์ ธรรมโรโต. (2551). **ประวัติพระพุทธศาสนาในล้านนา.** เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ยอร์ช เซเดส์. (2503). **ตำนานอักษรไทย.** พระนคร: กรมศิลปากร.
- ยอร์ช เซเดส์. (2503). **พระพุทธศาสนาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อมรินทร์.
- สมชาย ลำดวน. (2545). **วัฒนธรรมโบราณ. บทความวิชาการ อนุรักษ์ พันฟู บูรณาการ.** มหาสารคาม: อภิชาติการพิมพ์.
- สมภพ มีสบาย, จันท์เพ็ญ รักศิริ, & สุพัตรา ทองมา. (2552). **การศึกษาวรรณกรรมล้านนาและคัมภีร์โบราณ.** เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สมัย วรรณอุตร. (2547). **วรรณคดีและประวัติศาสตร์ล้านนา.** เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- Hodel, D., & Vacharakorn, P. (1998). **The Palms of Thailand.** Kansas: Allen Press.
- Quattrocchi, U. (2000). **CRC World Dictionary of Plant Names: Common Names, Scientific Names, Eponyms, Synonyms, and Etymology.** (Vol. A - C). Boca Raton, Fla.: CRC Press.
- Tips, W. E. J. (2001). **Through King Chulalongkorn's Kingdom (1904 - 1906): The First Botanical Exploration of Northern Thailand.** Bangkok: White Lotus.